

Anna Salamon

Biblioteka i Fonoteka Instytutu Muzykologii
Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0009-0007-3696-4126

KOLEKCJA POLSKIEGO WYDAWNICTWA MUZYCZNEGO W ZBIORACH BIBLIOTEKI I FONOTEKI INSTYTUTU MUZYKOLOGII UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Historia Biblioteki PWM rozpoczyna się w roku 1945, w chwili powołania do życia Polskiego Wydawnictwa Muzycznego. Nowo powstała instytucja zajmowała wtedy jeden pokój w siedzibie Związku Zawodowego Muzyków, mieszczącego się na ul. Basztowej 23 w Krakowie i zatrudniała 2 pracowników etatowych (w tym dyrektora). Biorąc ten fakt pod uwagę przyjąć musimy, że początki kolekcji, jak i samego wydawnictwa, były więcej niż skromne¹. W realiach powojennej Polski tym bardziej niezwykle wydają się szeroko zakrojone wytyczne przyjęte dla działalności oficyny. W Uchwale podjętej przez Państwową Radę Wydawniczą dnia 20 grudnia 1945 roku czytamy, iż poza popieraniem polskiej twórczości muzycznej, zadośćuczynieniem potrzebom pedagogiki muzycznej, dostarczaniem wykonawcom materiałów nutowych oraz szerzeniem znajomości muzyki polskiej, wydawnictwo winno w swej działalności mieć na względzie: zbieranie rękopisów i rzadkich druków dzieł kompozytorów, teoretyków i historyków polskich².

Pomimo, że pierwsze zapisy w inwentarzu Biblioteki PWM pochodzą z grudnia 1948 roku z całą pewnością księgozbiór, zgodnie z przyjętymi wytycznymi, zaczęto gromadzić znacznie wcześniej. Już w pierwszym sprawozdaniu z rocznej działalności PWM opublikowanym w czerwcowym numerze „Ruchu Muzycznego” z 1946 roku dyrektor Tadeusz Ochlewski odnotuje:

Biblioteka „własna” to zapoczątkowanie zbioru cennych rękopisów, wyczerpanych druków, różnych materiałów potrzebnych dla prac teoretycznych i pedagogicznych oraz nowych druków i czasopism. Posiadamy tu już kilka wartościowych pozycji³.

¹ T. Marek, *Cyfry, które brzmią jak muzyka (siedem lat działalności Polskiego Wydawnictwa Muzycznego)*, „Muzyka” 1952, nr 5–6, s. 106.

² I sesja Państwowej Muzycznej Rady Wydawniczej, „Ruch Muzyczny” 1946, nr 1/2, s. 2–4.

³ T. Ochlewski, *Rok pracy Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Ruch Muzyczny” 1946, nr 11/12, s. 22.

Niecały rok później, w maju 1947 roku T. Ochlewski z okazji wydania setnego zeszytu Polskiego Wydawnictwa Muzycznego, informuje czytelników „Ruchu Muzycznego”:

W Bibliotece „własnej” gromadzimy druki i rękopisy dotyczące muzyki polskiej jak również inne materiały przydatne do pracy naszych kompozytorów, historyków i teoretyków, zagraniczne czasopisma muzyczne itp. Katalog tej Biblioteki zawiera już 780 pozycji⁴.

Nowe możliwości, także dla rozwoju Biblioteki, pojawiły się w momencie przeniesienia siedziby w roku 1952 do nowego biurowca zaprojektowanego i wybudowanego specjalnie na potrzeby wydawnictwa. Tadeusz Marek na łamach „Muzyki” w artykule podsumowującym 7 lat działalności Polskiego Wydawnictwa Muzycznego wymienia Bibliotekę *składającą się z 1 300 pozycji* zaraz po 2 samochodach, co wydaje się nieprzypadkowym zestawieniem dóbr luksusowych w Polsce Ludowej okresu stalinizmu:

15 kwietnia 1952 r. Polskie Wydawnictwo Muzyczne posiada: własny gmach 5-piętrowy z własnymi meblami, halami produkcyjnymi i składami papieru (na składach potrzebny zapas), 5 maszyn kaligraficznych własnego pomysłu, 2 samochody, własną redakcyjną bibliotekę składającą się z 1300 pozycji (...)⁵.

Osiem lat później Bohdan Pocięj w podobnym wyliczeniu, tym razem z okazji 15-lecia działalności oficyny, pisze wprost o funkcji Biblioteki *liczącej około 10 tys. tomów*, jako *zapleczu naukowym* instytucji⁶. Jednak o roli, jaką Biblioteka odgrywała w działalności Polskiego Wydawnictwa Muzycznego najpełniej świadczą słowa prof. Piotra Poźniaka (redaktora w latach 1963–1973), opublikowane w tomie wspomnień z okazji 70-lecia Wydawnictwa:

Trzeba tu przypomnieć, że PWM miało doskonale zorganizowaną bibliotekę, o jakiej muzykologzy na uniwersytetach „w naszym obozie” mogli tylko pomarzyć. Ponieważ bardzo dobrze sprzedawały się za granicą dzieła Chopina — PWM otrzymywało cenne dewizy. I za nie sprostowaliśmy książki, mikrofilmy źródeł, publikacje służące nam do różnych opracowań, studiów porównawczych. PWM rzeczywiście stało się wydawniczym instytutem naukowym o wielkich możliwościach i niemałym dorobku⁷.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że na całość Biblioteki PWM składały się cztery zasadnicze zbiory, które w tym układzie funkcjonują do dziś:

- „Księgozbiór żelazny” – będący archiwum wszystkich publikacji Wydawnictwa gromadzonych na przestrzeni lat, przechowywanych najczęściej w 2 egzemplarzach, niewypożyczanych ani nieudostępnianych,

⁴ T. Ochlewski, *Setny zeszyt Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Ruch Muzyczny” 1947, nr 9, s. 6.

⁵ T. Marek, *Cyfry, które brzmią...*

⁶ B. Pocięj, *PWM*, „Ruch Muzyczny” 1960, nr 12, s. 1.

⁷ P. Poźniak, *Bawiliśmy się, pracowaliśmy, tworzyliśmy instytut wydawniczy...*, [w:] *70 lat Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, Kraków 2015, s. 92.

- „Księgozbiór redakcyjny” – to również zbiór wszystkich publikacji PWM, gromadzonych w 2 egzemplarzach (dubluje „księgozbiór żelazny”), udostępnianych wewnątrz, służących do prac wydawniczych,
- „Księgozbiór ogólny” – pozostała część zbiorów bibliotecznych nie będąca produkcją własną PWM, pozyskiwana w głównej mierze drogą zakupów, ale także, choć w bardzo małym stopniu, z darów czy wymian międzybibliotecznych,
- „Ikonoteka” – bogaty zbiór reprodukcji materiałów ikonograficznych (fotografii, pocztówek, grafik itp.) wykorzystywanych na potrzeby prac wydawniczych.

Przez lata pieczołowicie gromadzona Biblioteka PWM bez uszczerbku przetrwała okres przemian ustrojowych i gospodarczych lat 90-tych w Polsce, które dla Wydawnictwa były jednak latami kryzysu i trudnej próby odnalezienia się krajowego monopolisty w nowych realiach gospodarki rynkowej. W przewodniku bibliotecznym z roku 1998 odnotowano ogółem ok. 91 000 zbiorów, w tym: ok. 700 rękopisów, ok. 43 500 druków nut z XIX–XX wieku, ok. 25 400 egzemplarzy książek, 50 tytułów czasopism, 150 dokumentów życia społecznego, 20 000 dokumentów ikonograficznych, 580 mikrofilmów oraz 900 nagrań na płytach analogowych i 40 kaset magnetofonowych⁸. Nie dziwi fakt, że tak szybko rozwijająca się Biblioteka „własna” zaczęła przerastać ograniczone możliwości lokalowe Wydawnictwa. Podjęto wtedy decyzję o przekazaniu w depozyt części zasobu o istotnym znaczeniu historycznym i dokumentacyjnym wraz z Księgozbiorem im. prof. Zdzisława Jachimeckiego do mieszczącej się nieopodal, po drugiej stronie Alei Trzech Wieszców Biblioteki Jagiellońskiej, gdzie w Sekcji Zbiorów Muzycznych przechowywany jest do dnia dzisiejszego⁹.

Najpoważniejszy kryzys dla Biblioteki PWM przyszedł na początku nowego stulecia. Podczas gdy Wydawnictwo przechodziło kolejne reorganizacje, część budynku przy Alejach Krasińskiego w Krakowie została wynajęta w prozaicznym celu zdobycia oszczędności¹⁰. Poświęcono m.in. pomieszczenia biblioteczne, a nieużywaną część zbiorów zapakowano do pudeł i schowano na kilka lat w magazynie. Możemy się domyślać, że na tę trudną decyzję miała wpływ również rewolucja cyfrowa i powszechny dostęp do Internetu.

Dyrekcja PWM była świadoma wyjątkowej wartości swojej kolekcji, dlatego podjęto wysiłek znalezienia odpowiedniego miejsca przechowywania nieużywanej części zbiorów, tak by mogły być one dostępne jak najszerzszemu gronu odbiorców.

⁸ M. Prokopowicz, A. Spóz, W. Pigła, *Biblioteki i zbiory muzyczne w Polsce : przewodnik*, Warszawa 1998, s. 96.

⁹ Szerzej o historii księgozbioru oraz archiwum domowego prof. Zdzisława Jachimeckiego piszą: H. Batorowska, *Spuścizna po Zofii i Zdzisławie Jachimeckich i jej wartość dla badań nad kulturą Krakowa pierwszej połowy XX wieku*, [w:] Kraków – Lwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. T. 4, Kraków 1999, s. 180–186 oraz M. Porębska, *Z dziejów „Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego”*, „Limes” nr 5 (2012), s. 213–231; M. Porębska, *Zofia Jachimecka 1886–1973 : życie i twórczość*, Kraków 2022, s. 347–353.

¹⁰ P. Dobrołęcki, *Oficina o strategicznym znaczeniu dla kultury. Rozmowa z Danielem Cichym, Dyrektorem i Redaktorem Naczelny Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 545, <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/oficina-o-strategicznym-znaczeniu-dla-kultury/> (dostęp: 29.06.2023).

Dzięki staraniom Pana Stanisława Hrabiego znaczna część „księgozbioru ogólnego” trafiła do Biblioteki i Fonoteki Instytutu Muzykologii UJ. W roku 2012 w ramach umowy darowizny do BiFIM UJ przekazano: 3 891 egzemplarzy zagranicznych książek o tematyce muzycznej i muzykologicznej, 4 398 wydawnictw nutowych (w tym 1 102 małych partytur), 900 nagrań na płytach gramofonowych oraz 581 mikrofilmów. O ile mikrofilmy oraz płyty gramofonowe trafiły do BiFIM UJ w komplecie, o tyle książki i nuty zostały poddane odpowiedniej selekcji. Podstawowym kryterium przyjętym przy wyborze był język publikacji. Podjęto decyzję, aby wszystkie materiały opublikowane w języku polskim pozostały w Wydawnictwie. PWM zachowało także encyklopedie, słowniki, wydania z serii Opera Omnia, wszystkie publikacje polskich autorów, jak również te o polskich twórcach.

Hojny dar został zinwentaryzowany i trafił do specjalnie przygotowanego magazynu bibliotecznego w Instytucie Muzykologii UJ. Od 2014 roku zbiory są systematycznie opracowywane i udostępniane za pośrednictwem katalogu online Biblioteki Jagiellońskiej. Dzięki środkom finansowym pozyskanym z grantu POB Heritage, który BiFIM realizowała w latach 2022–2023, proces ten udało się znacznie przyspieszyć. Na chwilę obecną (11.2023) w katalogu online Bibliotek UJ znaleźć możemy opisy bibliograficzne wszystkich książek z kolekcji PWM opublikowanych w 30 różnych językach oraz blisko 2000 zagranicznych wydań nutowych. Książki i nuty można łatwo wyszukać w Katalogu Bibliotek UJ wg kategorii „Dary”, stosując jako wyrażanie wyszukiwawcze nazwę: Kolekcja PWM.

Kolekcja PWM w magazynie Biblioteki i Fonoteki Instytutu Muzykologii UJ. Źródło: prywatne archiwum Autorki.

Biblioteka PWM stanowi ważny element dziedzictwa muzycznego. Jest przykładem kolekcji muzycznej tworzonej dla celów działalności wydawniczo-naukowej w okresie po II wojnie światowej, której księgozbiór o charakterze użytkowym w niespełna siedemdziesiąt lat przeobraził się w zasób o znaczeniu historycznym. Mimo że większą część zbioru stanowi dziś często już zdezaktualizowana literatura naukowa lub popularnonaukowa wydawana w latach 60-tych, 70-tych i 80-tych ubiegłego stulecia, a repertuar muzyczny obejmuje poza klasyką światową szeroki wybór propagandowej produkcji krajów radzieckich, to właśnie ze względu na fakt, iż dotyczy tak zasłużonej dla kultury polskiej instytucji, jaką jest PWM, jej wartość historyczna jest nie do przecenienia. W *Życiu książki* prof. Jan Muszkowski pisał:

Biblioteka jako skarbnica dokumentów kultury przeznaczonych do publicznego użytku jest zbiorem energii duchowej w stanie potencjalnym. Od sposobu gromadzenia tej energii, jej przechowywania oraz przystępnienia [udostępniania] zależy czy i w jakiej mierze może stać się żywą siłą wytwarzającą nowe wartości¹¹.

Biblioteka PWM jest tej definicji idealnym przykładem. Nie ma wielkiej przesady w stwierdzeniu, że monumentalne projekty wydawnicze podejmowane przed laty przez Wydawnictwo tj. seria *Wydawnictwo Dawnej Muzyki Polskiej* czy pierwsze tomy *Encyklopedii Muzyki* nie powstałyby nigdy, gdyby nie owa *energia duchowa zgromadzona w stanie potencjalnym* na półkach Biblioteki Polskiego Wydawnictwa Muzycznego.

BIBLIOGRAFIA

- Baculewski K., *Współczesność, część 1: 1939–1974*, w serii *Historia Muzyki Polskiej* t. VII, Warszawa 1996.
- Batorowska H., *Spuścizna po Zofii i Zdzisławie Jachimeckich i jej wartość dla badań nad kulturą Krakowa pierwszej połowy XX wieku*, [w:] *Kraków – Łwów : książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku* T. 4, Kraków 1999.
- Będkowski S., *Katalog polskich druków muzycznych 1801–1875 w zbiorach bibliotek krakowskich*, Kraków 2019.
- Bromberg A., *Książki i wydawcy : ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1957*, Warszawa 1958.
- Chechlińska Z., *Bibliografia ogólna*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna*, red. Elżbieta Dziębowska, Kraków 1968.
- Chomiński J.M., *Muzyka Polski Ludowej*, Warszawa 1968.
- Dobrołęcki P., *Oficyna o strategicznym znaczeniu dla kultury. Rozmowa z Danielem Cichym, Dyrektorem i Redaktorem Naczelnym Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 545, <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/oficyna-o-strategicznym-znaczeniu-dla-kultury/> (dostęp: 9.06.2023).
- Drobner M., *Wspomnienia o początkach życia muzycznego w Polsce Ludowej 1944–1946*, Kraków 1985.
- Helman Z., *Wydawnictwa muzyczne*, [w:] *Polska współczesna kultura muzyczna*, Kraków 1968.
- Marek T., *Cyfry, które brzmią jak muzyka (siedem lat działalności Polskiego Wydawnictwa Muzycznego)*, „Muzyka” 1952, nr 5/6.
- Muszkowski J., *Życie książki : edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.*, Łódź–Warszawa 2015.
- Ochlewski T., *Rok pracy Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Ruch Muzyczny” 1946, nr 11/12.

¹¹ J. Muszkowski, *Życie książki : edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.*, Łódź–Warszawa 2015, s. 255–256.

- Ochlewski T., *Setny zeszyt Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, „Ruch Muzyczny” 1947, nr 9.
Ochlewski T., *Z działalności PWM*, „Ruch Muzyczny” 1949, nr 4.
Pociej B., PWM, „Ruch Muzyczny” 1960, nr 12.
Porębska M., *Z dziejów „Księgozbioru im. prof. Zdzisława Jachimeckiego”*, „Limes” nr 5 (2012).
Porębska M., *Zofia Jachimecka 1886–1973 : życie i twórczość*, Kraków 2022.
Poźniak P., *Bawiliśmy się, pracowaliśmy, tworzyliśmy instytut wydawniczy...*, [w:] *70 lat Polskiego Wydawnictwa Muzycznego*, Kraków 2015.
Prokopowicz M., *Przewodnik po bibliotekach i zbiorach muzycznych w Polsce*, Warszawa 1982.
Prokopowicz M., Spóz A., Pięta W., *Biblioteki i zbiory muzyczne w Polsce przewodnik*, Warszawa 1998.
Sitarz A., *W cieniu Polskiego Wydawnictwa Muzycznego. O kilku polskich wydawnictwach prywatnych działających w dziedzinie muzyki po II wojnie światowej do początku lat pięćdziesiątych*, [w:] *Muzykolog wobec świadectw źródłowych i dokumentów : księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Piotrowi Poźniakowi w 70. rocznicę urodzin*, red. Z. Fabiańska, Kraków 2009.
Strumiłło T., *Wydawnictwa muzyczne*, [w:] *Kultura muzyczna Polski Ludowej 1944–1955*, red. J.M. Chomiński, Z. Lissa, Kraków 1957.
Wąsowska M., *Pasje życiowe Tadeusza Ochlewskiego na pograniczu muzyki dawnej i współczesnej*, Kraków 2016 (praca doktorska BiFIM UJ).
I sesja Państwowej Muzycznej Rady Wydawniczej, „Ruch Muzyczny” 1946, nr 1/2.
Numer wydany z okazji XX-lecia PWM, „Ruch Muzyczny” 1965, nr 19.

ABSTRAKT

Powstałe w 1945 roku Polskie Wydawnictwo Muzyczne od początku swojej działalności miało za zadanie nie tylko popularyzować muzykę polską, ale także „gromadzić rękopisy i rzadkie druki”. Przez lata skrupulatnie gromadzony na potrzeby prac redakcyjnych księgozbiór szybko stał się jedną z najlepiej wyposażonych współczesnych bibliotek muzycznych w kraju. W latach 90-tych rewolucja naukowo-techniczna, która w Polsce zbiegła się w czasie z transformacją ustrojową, całkowicie przeorganizowała sposób funkcjonowania oficyny. Ponadto upowszechnienie Internetu na początku XXI wieku i związana z tym w dużej mierze zmiana charakteru księgozbioru z użytkowego na historyczny spowodowała, że utrzymanie tak dużej biblioteki przez Wydawnictwo utraciło rację bytu. W wyniku podjętej decyzji nie-uzyskaną część zbiorów przekazano Bibliotece i Fonotece Instytutu Muzykologii w Krakowie. W artykule przedstawiono nie tylko krótką historię Biblioteki Wydawnictwa PWM, ale także scharakteryzowano obecne funkcjonowanie kolekcji w nowej instytucji.

Słowa-kлючe: polskie biblioteki muzyczne, zbiory muzyczne

The PWM collection in the Library of the Institute of Musicology of the Jagiellonian University

ABSTRACT

PWM Edition was founded in 1945 in Krakow. From its foundation, its task was not only to popularize Polish music but also to “collect manuscripts and rare prints”. Over the years, the meticulously collected music and book compilation quickly became one of the best-equipped contemporary music libraries in the country. In the 1990s, the scientific and technological advancement which in Poland also coincided with the political transformation,

completely reorganized the way the publishing house operated. However, the adoption of the Internet in the early 2000s made it difficult to maintain such a large library the book collection has largely changed its character from functional to historical. Fortunately, a decision was made to donate the unused part of the collection to the Library of the Institute of Musicology in Krakow. The paper presents not only a short history of the PWM Edition Library, but also describes the current functioning of the collection in the new institution.

Keywords: polish music libraries, music collections

BIOGRAM

Anna Salamon – muzykolożka i bibliotekarka. W 2008 roku ukończyła z wyróżnieniem studia muzykologiczne w Instytucie Muzykologii UJ. W 2019 roku ukończyła studia podyplomowe w zakresie dawna książka, zbiory specjalne i archiwalia na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Od 2010 roku pracuje w Bibliotece i Fonotece Instytutu Muzykologii UJ. Od 2018 roku członkini Polskiego Komitetu RILM Abstracts of Music Literature. Od 2022 członkini zarządu Sekcji Bibliotek Muzycznych SBP Polskiej Grupy Narodowej IAML.